

“Par Eiropas Savienības nozīmes aizsargājamo biotopu izplatības un kvalitātes apzināšanas rezultātiem un tālāko rīcību aizsargājamo biotopu labvēlīgas aizsardzības stāvokļa nodrošināšanas un tautsaimniecības nozaru attīstības interešu sabalansēšanai”

Eiropas Savienības nozīmes aizsargājamo biotopu izplatības un kvalitātes apzināšanas process

Projekta “Priekšnosacījumu izveide labākai bioloģiskās daudzveidības saglabāšanai un ekosistēmu aizsardzībai Latvijā” (turpmāk - Projekts) īstenošana tika uzsākta 2016. gada nogalē, tās īstenoņājs Dabas aizsardzības pārvalde (turpmāk - DAP). ES nozīmes biotopu apzināšana visā Latvijā veikta četrās lauku darbu sezonās (no 2017. līdz 2020. gadam) (pamatā maijs – oktobris, bet atšķirīgi pa biotopu veidiem), kontrole dabā un konstatēto problēmsituāciju precizēšana dabā notiek līdz 2021. gada 30. Septembrim.

Lai nodrošinātu Projekta procesa plānošanu un koordinēšanu, visa valsts teritorija tika sadalīta vienādos (12,5 x 12,5km) 495 kvadrātos. Ar Ministru Kabineta protokollēmumu tika noteikti kritēriji obligāti apsekojamām un neapsekojamām teritorijām, kā arī tika sagatavota ES nozīmes biotopu izplatības un kvalitātes apzināšanas un darbu organizācijas metodika (turpmāk - Metodika), ko saskaņoja Zemkopības ministrija un apstiprināja Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija.

Lai definētu ekspertiem dabā apsekojamās platības (ietverot apsekojamo, neapsekojamo un potenciālo biotopu slāni), tika atlasīta informācija par biotopu grupām:

- meža, purvu un piekrastes biotopu grupām tika definētas teritorijas, kas ekspertiem dabā obligāti jāapseko un platības, kurās nav nepieciešams doties dabā un veikt izpēti, jo ir maza varbūtība konstatēt kādas dabas vērtības (neapsekojamas teritorijas). Kā galvenie datu avoti tika izmantoti dati no Valsts meža dienesta (VMD), A/S “Latvijas Valsts meži” (LVM), DAP, Vides pārraudzības valsts biroja (VPVB), Valsts vides dienesta (VVD) un Kūdras ražotāju asociācijas. Lai izšķirtu specifiskus meža biotopu veidus, tika izmantoti arī ģeomorfoloģiskie dati par osu un iekšzemes kāpu izplatību, izzīmējot no Latvijas Vides, ģeoloģijas un meteoroloģijas centra (LVĢMC) krājumos esošajām kartēm obligāti apsekojamus poligonus, kā arī kopā ar ekspertiem tika definēta robežšķirtne starp piejūras un iekšzemes kāpām;
- zālāju biotopu grupā obligāti apsekojamās un neapsekojamās lauksaimniecības zemes tika atlasītas, izmantojot datus no Lauku atbalsta dienesta (LAD), DAP, Latvijas Dabas fonda un Valsts zemes dienesta. Piemēram, obligāti apsekojamā slānī tika iekļautas lauksaimniecības zemes, kas atbilst kultūraugu un zemes izmantošanas veida kodam LAD datubāzē “710 – ilggadīgs zālājs”, kā arī DAP datu pārvaldības sistēmā “Ozols” biotopu slānī atrodamie bioloģiski vērtīgie zālāji (BVZ), savukārt platības, kas atbilst citiem kultūraugiem, tika izslēgtas no apsekojamiem;
- saldūdeņu biotopiem netika izdalītas obligāti apsekojamās un neapsekojamās teritorijas. Kartēšanai tika izvēlētas visas dabiskas izcelsmes ūdenstilpes. Par pamatu tika lietota informācija no LVĢMC un VZD, un meliorācijas kadastra.

Tika izmantotas arī Latvijas Ģeotelpiskās informācijas aģentūras topogrāfiskās kartes. No kartēšanas tika izslēgti mākslīgi uzpludinājumi un hidroelektrostacijas, kā arī citas stipri pārveidotas ūdenstilpes (meliorācijas sistēmas);

- iežu, atsegumu un karsta kriteņu biotopu apsekošanai obligāti kartējamā un nekartējamā slāņa pieceja bija informatīva rakstura. Pirms iežu, atsegumu un karsta kriteņu biotopu apzināšanas ekspertiem bija jāveic katra kartēšanas kvadrāta ģeoloģiskās un ģeomorfoloģiskās informācijas analīze, izmantojot LVĢMC reljefa kartes, kvartāla noguluma kartes, faktiskā materiāla (punktu) kartes ar iežu atsegumiem un hidroģeoloģiskās kartes ar avotiem).

Kā neapsekojamas teritorijas tika noteiktas valsts un pašvaldības nozīmes transporta (tostarp autoceļu un dzelzceļa) un sakaru infrastruktūras teritorijas un to aizsargjoslas, kā arī meliorācijas sistēmu aizsargjoslas ārpus īpaši aizsargājamām dabas teritorijām (ĪADT) un mikroliegumiem, kuriem bija pieejami ģeotelpiskie dati. Teritorijas, kurām pēdējo trīs gadu laikā (no Projekta uzsākšanas) ierosināti vai noslēgušies ietekmes uz vidi novērtējumi vai ĪADT, kurām pēdējo trīs gadu laikā ir izstrādāts dabas aizsardzības plāns, kuru ietvaros iegūti ģeotelpiskie dati par ES nozīmes biotopiem, arī tika iekļautas neapsekojamo teritoriju slānī.

Projekta īstenošanas gaitā tika secināts, ka dažādu iestāžu datu bāzēs pieejamie dati ne vienmēr ir pilnīgi, korekti vai pieejami kā ģeotelpiskie dati. Nereti informācija, kas atrodama kādā datu bāzē, nav aktualizēta par visu datu kopu, kā arī pastāv neatbilstība starp dažādu valsts institūciju datu bāzēs iekļauto informāciju. Piemēram, VMD datubāzē konkrētā teritorijā ir mežs, savukārt pēc LAD datiem teritorija tiek apsaimniekota, audzējot lauksaimniecības kultūru, kā arī ne visi meža īpašnieki savlaicīgi ir aktualizējuši meža inventarizācijas, problemātiski atlasāmi ir purvu biotopi, kā arī pilnīgi atšķirīga informācija iespējama Valsts vienotajā datorizētajā zemesgrāmatā. Dažkārt novērojamas situācijas, kad meliorētas sistēmas apaugums ir noinventarizēts kā mežs, mežu nogabali iestiepjas upēs un ezeros, autostāvvietās un māju pagalmos.

Projekta ieviešanas gaitā ir attīstīta datu apmaiņa starp dažādām valsts iestādēm, tādējādi pilnveidojot datu kvalitāti ne tikai attiecībā uz ES nozīmes biotopiem. Vienlaikus jāatzīst, ka dažādo datu nesakrītības dēļ, ir bijušas situācijas, kad ne vienmēr datu atlases ietvaros ir bijis iespējams mērķtiecīgāk plānot ekspertu darbu dabā. Biotopu apsekošanu un kartēšanu DAP noslēgtā līguma ietvaros veica apvienības Latvijas dabas fonda un SIA "Estonian, Latvian & Lithuanian Environment" piesaistītie eksperti, kuri dabā apsekoja teritoriju, aizpildīja ES nozīmes biotopu inventarizācijas un monitoringa anketas un kartē iezīmēja konstatētā ES nozīmes biotopa robežu. Darbi tika veikti saskaņā ar izstrādāto Metodiku¹ un ņemot vērā Biotopu rokasgrāmatā ietvertos ES nozīmes biotopu noteikšanas kritērijus, kas balstīti uz zinātniskiem principiem. Metodikā attiecībā uz dažiem ES nozīmes biotopiem tika precizēti noteikšanas apraksti, jo darba gaitā tika nodalīti trīs jauni ES nozīmes biotopu veidi, kas līdz tam Latvijā netika atsevišķi apzināti, bet kartēti kā citu biotopu veidu apakšvarianti (biotopu kodi 9050, 91T0 un 9070).

Kartēšanas procesā kopumā tika iesaistīti 274 eksperti no Latvijas, Igaunijas, Lietuvas un Baltkrievijas. Katram ekspertam apsekojama laikā līdzī bija globālās pozicionēšanas sistēmai (GPS), kas fiksēja arī eksperta pārvietošanās maršrutu, lai šaubu gadījumā būtu iespējams veikt kvalitātes pārbaudi.

Zemes īpašnieku informēšana

Provizoriski no ES nozīmes biotopu inventarizācijā iesaistītajiem ekspertiem ir saņemtas aizpildītas 129 631 ES nozīmes biotopu inventarizācijas anketas.

Laika posmā no 2017. - 2021. gada aprīlim Projekta ietvaros izsūtītas 290 147, t.sk. 181 948 informatīvās vēstules, par ES nozīmes biotopu apzināšanu un 108 199 informatīvās vēstules, ar kurām zemju īpašnieki informēti par konstatētajiem ES nozīmes biotopiem. Paralēli zemju īpašniekiem un apsaimniekotājiem informatīvās vēstules par konstatētajiem ES nozīmes zālāju biotopiem katru gadu izsūtītas arī caur LAD EPS sistēmu. Uz zemju īpašnieku iesniegumiem un vēstulēm sniegtas 1 727 e-pastu vēstules un vēstules ar skaidrojumiem, kā arī informatīvie tālruņi atbildējuši uz 9 194 telefona zvaniem. Pirms ES nozīmes biotopu apzināšanas informēti tie īpašnieki, kuru īpašumos eksperti plānoja veikt apsekojumu, savukārt par ES nozīmes biotopu apzināšanas rezultātiem informēti tie īpašnieki, kuru īpašumos dabas vērtības tika konstatētas. Projekta gaitā nepilns 1% vēstuļu adresātus nerasniedza, jo zemes īpašnieki savās deklarētajās adresēs nebija sasniedzami.

Pirms informatīvo vēstuļu izsūtīšanas par konstatētajiem ES nozīmes biotopiem, informācija tika publicēta Dabas datu pārvaldības sistēmā "Ozols" (turpmāk - DDPS "Ozols"). Zemāk sniegta informācija par to, cik lielās platībās un par kādiem ES nozīmes biotopiem kādā periodā informācija publicēta DDPS "Ozols".

- Par ES nozīmes zālāju biotopiem

Publicēšanas periods	Periods, kurā iegūti dati	Platība (ha), par kuru informācija publicēta
2018. gada februāris	2017. gada veģetācijas sezona	14 185 ha
2019. gada februāris	2018.gada veģetācijas sezona	13 570 ha
2020.gada februāris	2019.gada veģetācijas sezona	11 691 ha
2021.gada februāris	2020.gada veģetācijas sezona	6 609 ha

- Par ES nozīmes purvu un mežu biotopiem

Publicēšanas periods	Periods, kurā iegūti dati	Platība (ha), par kuru informācija publicēta
2019. gada novembris	2017. gada veģetācijas sezona	76 610 ha (galvenokārt platības esošajās ĪADT)
2020. gada augusts	2018.gada veģetācijas sezona	93 149 ha (tai skaitā mežainās kāpas)
2020.gada novembris	2019.gada veģetācijas sezona	64 492 ha

- Par citiem ES nozīmes biotopiem

Publicēšanas periods	Periods, kurā iegūti dati	Platība (ha), par kuru informācija publicēta
2019. gada marts	2017. gada veģetācijas sezona	35 603 ha (saldūdeņi, piekraste, atsegumi)
2020. gada marts	2018. un 2019. gada veģetācijas sezona	3,65 ha (atsegumi)
2020. gada marts	2018. gada veģetācijas sezona	37 149 ha (saldūdeņi)
2020. gada oktobris	2019. gada veģetācijas sezona	81 060 ha (purvi, saldūdeņi un piekraste)

No 2017. līdz 2021. gadam, kad tika izsūtītas informatīvās vēstules zemju īpašniekiem par ES nozīmes biotopu apzināšanu gan privātos, gan valsts, gan pašvaldības īpašumos, visvairāk iebilda privāto zemju īpašnieki par sava īpašuma apsekošanu, pamatojot to ar privātīpašumu neaizskaramību, kā arī 1280 zemes vienības tika pieteiktas īpašuma apsekošanai kopā ar ekspertu. Zālāju īpašnieki pieteica papildus 112 zemes vienības ES nozīmes zālāju biotopa statusa novērtēšanai.

ES nozīmes mežu biotopu īpašnieku biežāk uzdotie jautājumi saziņas laikā ir par mežsaimnieciskās darbības ierobežojumiem un kā mežaudzes atbilstība aizsargājama biotopa kritērijiem ietekmēs plānoto meža saimniecisko izmantošanu. Līdz 2021. gada aprīlim no zemju īpašniekiem saņemti ziņojumi par 132 zemes vienībām, kurās nocirsti vai apbūvēti ES nozīmes meža un piekrastes biotopi. Par 32 zemes vienībām saņemtas pārsūdzības, kurās īpašnieki nepiekrīt konstatētajiem ES nozīmes meža biotopiem.

ES nozīmes zālāju biotopu īpašnieku biežāk uzdotie jautājumi saistīti ar zālāju turpmāko apsaimniekošanu - ko drīkst vai nedrīkst darīt, cik lielas ir konstatētās biotopu platības, kāda ir piešķirtā ražības klase (ražības klašu noteikšana notiek saskaņā ar MK noteikumiem¹), kā tas ietekmēs nākotnes plānus – apbūvi, apmežošanu, pārveidošanu aramzemē. Līdz 2021. gada aprīlim saņemti ziņojumi par 404 zemes vienībās iznīcinātiem (uzartiem, apbūvētiem) ES nozīmes zālāju biotopiem. Par 55 zemes vienībām, kurās konstatēti ES nozīmes zālāju biotopi, saņemtas pārsūdzības, kurās īpašnieki pieprasījuši atkārtotu kontroli dabā. Biežākie pārsūdzību iemesli ir īpašnieku uzskats, ka ES nozīmes zālāju biotops konkrētajā platībā nav pamatoti noteikts, tas ir noteikts pārāk lielā platībā, kā arī tiek saņemtas pārsūdzības par to, ka īpašnieks uzskata, ka viņa īpašumā ir ES nozīmes zālājs, bet tā statuss ir nepamatoti noraidīts.

Saņemti 19 īpašnieku iesniegumi par gadījumiem, kad ES nozīmes saldūdens biotops pārveidots vai nepieciešams precizēt biotopa robežas. Vienā gadījumā saņemts īpašnieka iesniegums par ES nozīmes purva biotopa robežu precizēšanu. Informācija par iznīcinātiem ES nozīmes alu un atsegumu biotopiem vai neatbilstošu kartējumu no zemju īpašniekiem nav saņemta.

¹ Ministru kabineta 2015. gada 7. aprīļa noteikumi Nr.171 "Noteikumi par valsts un Eiropas Savienības atbalsta piešķiršanu, administrēšanu un uzraudzību vides, klimata un lauku ainavas uzlabošanai 2014.–2020. gada plānošanas periodā, kā arī pārejas laikā 2021. un 2022. gadā"

Kopsavilkums par procesa laikā pamanītajiem trūkumiem:

Administratīvo datu nesakrītības

Dažādās valsts datu bāzēs visa informācija nav pieejama ģeotelpiski, bieži informācija nav aktualizēta par visu datu kopu, kā arī pastāv neatbilstība starp dažādu valsts institūciju datu bāzēs iekļauto informāciju. Līdz ar to daļai Latvijas teritorijas, saskaņā ar Metodiku, nebija iespējams veikt pilnīgu datu atlasīšanu vai iegūtā ģeotelpisko datu atlase bija kļūdaina.

Novadu robežas. Latvijas ģeoportālā Valsts zemes dienesta (VZD) publicētais administratīvā iedalījuma slānis ir stipri ģeneralizēts – robežas neatbilst situācijai dabā, jo ir vienkāršotas, attiecīgi iegūstot taisnākas robežlīnijas. Gatavojot novadu informatīvās kartes, kurās norādītas kartējamās teritorijas, kas paredzētas iedzīvotāju un pašvaldību informēšanai, tika izmantotas SIA Envirotech brīvpieejas ģeodatu produktā “GIS Latvija 10.2” iekļautie novadu robežu slāņi, jo tie satur mazāku ģenerāliācijas pakāpi, t.i. ar lielāku faktisko atbilstību situācijai dabā.

Meža biotopu poligoni

Apsekojamo meža biotopu poligonu platību atlasei, kā arī konstatēto ES nozīmes biotopu poligonu zīmēšanai tiek izmantoti Valsts meža dienesta (VMD) nogabalu dati, kas tiek izsniegti failu ģeodatabāzē. Aktuālie dati tiek atjaunoti katru gadu, tomēr ņemot vērā, ka lauku sezonas darbiem nogabalu dati tiek atlasīti gada sākumā, bet apzinātie ES nozīmes biotopi DDPS Ozols tiek publicēti tikai nākošajā gadā, nogabalu situācija var būt mainījusies un tad var rasties biotopu un nogabalu robežu nesakrītības, kas savukārt var nozīmēt, ka biotopa platība digitalizācijas laikā tiek iezīmēta arī blakus esošā kadastra vienībā.

Zemes	īpašnieku	informēšana
--------------	------------------	--------------------

Iedzīvotāju informēšanai nepieciešamā informācija tiek izgūta no Valsts zemes dienesta (VZD) Kadastra informācijas sistēmas teksta datiem. Izgūtai informācijai ir nepieciešams veikt datu kvalitātes pārbaudes, jo nelielai daļai zemes īpašnieku adreses nav norādītas, nepilnīgi norādītas vai tulkotas latviešu valodā. Neskatoties uz datu kvalitātes pārbaudēm, no izsūtītajām vēstulēm 0.6% vēstuļu tika saņemtas atpakaļ ar norādi “neprecīza adrese”. Īpaši lielas nepilnības novērotas ar ārvalstu adresēm. Adresātu nesasniegušo vēstuļu apjoms būtu mazāks, ja īpašnieku adrese tiktu norādīta angļu valodā vai konkrētās valsts valodā ar latīņu alfabēta burtiem. Ārvalstu adreses mēdz būt latviski rakstīta adrese, piemēram, vārds “iela” vai latviskoti ielu un pilsētu nosaukumi, kas adresāta valsts valodā nav saprotami.

Privātpersonu deklarēto E-adrešu lietošana

DAP dokumentu vadības sistēmā Namejs ir nepilnīga un ierobežota e-adrešu lietošanas funkcionalitāte, kas neparedz masveidīgu iedzīvotāju informēšanu. Esošie funkcionalitātes ierobežojumi liedz īstenot valstī noteikto kārtību par oficiālās e-adrešu izmantošanu un saziņu ar iedzīvotājiem. Vienlaikus e-adrešu ir ļoti nelielam iedzīvotāju skaitam, kas liedz informāciju izsūtīt elektroniski.

Ūdensteču neprecīzais slānis - 2017. gada upju un ezeru apsekojumu slānis tika sagatavots, izmantojot Latvijas Vides ģeoloģijas un meteoroloģijas centra (LVĢMC) uzturēto ūdensobjektu slāni. Slānis ļoti aptuveni sakrīt ar reālo situāciju dabā. 2018.-2020. gada saldūdeņu apsekojumu slāņi tika gatavoti izmantojot Latvijas Ģeoloģiskās informācijas aģentūras (LĢIA) uzturēto topogrāfisko karšu datus, bet Topo10 karšu datu struktūra prasīja papildus laiku nepieciešamo kartogrāfisko datu sagatavošanai.

Būvniecības informācijas sistēmas (BIS) ģeotelpiskās informācijas trūkums. 2018.gadā, gatavojot apsekojamās slāņus, BIS uzturētājiem tika lūgti ģeotelpiskie dati par teritorijām, kurās tiek izstrādāti detālplānojumi un notiek būvniecības procesu saskaņošana, lai konkrētās teritorijas varētu izslēgt no dabā apsekojamajiem slāņiem. Tika saņemta atbilde, ka šāda veida telpiskie dati sistēmā netiek uzturēti. Līdzīgi arī VVD sistēmā netiek uzturēti ģeotelpiskie dati par īpašumiem, kuriem tiek izsniegti tehniskie noteikumi dažādu darbību īstenošanai.

Apsekojamā zālāju slāņa atlase

Konkrētā gada apsekojamo zālāju biotopu poligonu platību atlase tika balstīta uz LAD datiem, precīzāk, lauksaimniecības zemēm, kas atbilst kultūraugu un zemes lietošanas veida kodam ar 710 ilggadīgs zālājs, kā arī DAP un Latvijas dabas fonda rīcībā esošo informāciju par vēsturiskajiem zālājiem jeb bioloģiski vērtīgajiem zālājiem (BVZ) līdz 2012. gadam. Ņemot vērā faktu, ka nebija pieejami ģeotelpiskie dati un atlases kritēriji zālāju platībām, kas zināmas pirms 2012. gada, tad pastāv iespēja, ka daļa vēsturiski zināmo bioloģiski vērtīgo zālāju platību dati netika iekļauti apsekojamo objektu slānī.